

---

# Fortolkning og forkynnelse

Det nye testamente ved  
Universitetet i Oslo i det 20. århundre

Av Halvor Moxnes, Turid Karlsen Seim og Reidar Aasgaard<sup>1</sup>

*Lyder Brun, Nils Alstrup Dahl og Jacob Jervell er de tre ledende nytestamentlere i det tyvende århundre. Brun introduserte en mild variant av historisk-kritisk metode i Norge, Nils Dahl dreiet oppmerksomheten fra den religiøse personlighet til kirken som eskatologisk fellesskap, og Jacob Jervell vektla Det nye testamente som forkynnelse og hermeneutikk fra et redaksjonshistorisk perspektiv.*

Hva har preget nytestamentlig forskning ved universitetet i Oslo i det 20. århundre? Et sentralt spørsmål er hvordan nytestamentlerne ved Det teologiske fakultet har stått i forhold til den metodiske og faglige utvikling innen feltet internasjonalt. Men også den nasjonale konteksten er av interesse, det er et spørsmål hvilke særlige samfunnsmessige og kirkelige utfordringer de har stått overfor i Norge. Også deres betydning som teologiske lærere er viktig, de har bidratt til å utdanne og forme mange prestegenerasjoner. Alt dette til sammen er det som har formet det vi kan kalle deres «teologiske prosjekt», hvordan de har sett sin oppgave.

Det som slår en først, er hvor lite miljøet var i storparten av perioden. Det har hatt noen dominerende personer som forskere og lærere, men de har i liten grad dannet en «skole» i samme grad som f.eks. i Tysk-

land. Det gjør det vanskelig å lage en framstilling orientert rundt et miljø. Vi har derfor valgt å knytte framstillingen til Lyder Brun, Nils Alstrup Dahl og Jacob Jervell. En biografisk orientert framstilling rundt noen figuranter kan ytterligere komme til å forsterke den dominansen enkeltpersoner hadde, samtidig er det i stor grad disse som har profilert faget. Når det gjelder den nyeste historie derimot, gjør både mangfoldet og nærheten i tid det mer naturlig å se på tendenser og utviklingstrekk.

## Lyder Brun: modernitet og konservativ liberalisme

Lyder Brun (1870-1950) ble professor som ung mann på et spinkelt forskningsmessig grunnlag i 1897, men ble den som grunnla Det nye testamente som vitenska-

pelig disiplin ved universitetet. Den særlige utfordringen han sto overfor var å utvikle nytestamentlig fortolkning i møte med moderniteten. Hans lærer var Fredrik Petersen, som innen systematisk teologi hadde tatt opp teologiens møte med naturvitenskapene. Når det gjaldt bibelvitenskapene, var det først Det gamle testamente som kom opp i denne diskusjonen, særlig knyttet til skapelsesberetningen og naturvitenskapen. Innen Det nye testamente var Lyder Brun den første som tok opp den historisk kritiske bibelforskning fra Tyskland. Brun hadde studert i Tyskland, blant annet hos Adolf von Harnack i Berlin, og møtte der den liberale teologi som den sterkeste drivkraft i de teologiske miljøer.

Lyder Brun var en sentral skikkelse i kirkestriden, i fakultetets behandling av den kontroversielle professorutnevelsen av Johannes Ording og i den påfølgende konflikt som varte mer eller mindre i hele hans professorstrid. Dette førte også til at han ble kritisert og forkjetret fra konservativt, pietistisk hold. Samtidig ble han kritisert av de mer radikale for å være for lite radikal. Denne konfliktsituasjonen har nok preget ham også som nytestamentler, selv om det virker som om det var liten sammenheng mellom hans teologiske arbeid og hans rolle som leder av den «liberale» fløy av kirken. Det var mer som kulturfenomen Lyder Brun var en representant for liberal teologi i en «mild» form; på 1920-tallet var han f.eks. kritisk til Schjelderups mer radikale kirkekritikk. Han var også svært aktiv i den kirkelige debatt, bl.a. for å opprettholde folkekirken.

Lyder Brun hadde en bred faglig produksjon, som særlig var knyttet til under-

visning, formidling og videreføring av nyere internasjonale forskningsmetoder og resultater, samt endel studier av typen originalforskning. Han skrev en rekke artikler og bøker som var mer populærteologiske, formidlende og direkte kirkelige. I den første gruppen er den store monografien *Jesu evangelium* (1917 og 1926), kommentaren *Lukasevangeliet* (1934), og *Paulus» kristelige tanker* (1919), samt kommentarer til Jakobs brev og 1 Petersbrev. Formidlingen av ny internasjonal forskning skjedde særlig gjennom en rekke artikler i *Norsk Teologisk Tidsskrift*. Av hans viktigste forskningsbidrag er to motiv- og tradisjonshistoriske studier, *Die Aufersteheung Christi in der urchristlichen Ueberlieferung* (1925), og en studie influert av gammeltestamentlig forskning, *Segen und Fluch im Urchristentum* (1925).

Her er det av særlig interesse å få fram Lyder Bruns profil og karakteristiske trekk som nytestamentlig forsker: Hvordan oppfattet han sin oppgave som fortolker? Hva var hans syn på Jesus og urkristendommen? Hvordan så han på forholdet mellom eskatologi og etikk i Jesu forkynnelse? Disse spørsmålene rører ved sentrale sider i Bruns kultur- og samfunnssyn. Når det er mulig å forsøke å lage et slikt tverrsnitt av Brun, er det fordi det skjedde forholdsvis små endringer i hans syn gjennom hans forskerliv. Derfor kan hans store arbeid om *Jesu evangelium* tjene som basis for en slik framstilling.

### *Fortolkeren som historiker og «religiøs kongenial»*

I innledningen til *Jesu evangelium* antyder Brun den mellomstilling han så seg

selv i: han forventet å bli kritisert både for å være for konservativ og for fri i forhold til kildene, både for å forsøke å modernisere Jesus og for å rykke Jesus bort i fortiden. Ikke å undres over at Brun fremstiller seg selv som en som har funnet den riktige balanse mellom ytterpunktene, med en «forening av pietet og kritik» og «formæling av tidshistorisk undersøkelse og umiddelbar religiøs oppfattelse».

Bibeltolkningen var for Brun først og fremst en historisk vitenskap. Samtidig ble kravet til vitenskapelig historisk arbeid kombinert med den «umiddelbare religiøse oppfattelse». Brun mente at historie ikke er noen «ren videnskap» og at et en «ren» vitenskapelig erkjennelse ikke er mulig, minst av alt når det gjelder store historiske personligheter. Forskerens ståsted var derfor avgjørende. Hans eget ståsted var «et religiøst fellesskap med de første disipler og den senere kristne menighet i deres forhold til Jesu Kristi person». Brun så i dette «religiøse fellesskap» en betingelse for en «såvidt mulig kongenial forståelse av Jesus og hans evangelium». Dette var ikke en vitenskapelig forutsetning, men en hypotese som måtte verifiseres på sin evne til å forklare stoffet. Denne posisjonen var nok dels personlig betinget, gjennom hans egen fromhet, men kunne også skyldes innflytelse fra Adolf Schlatter, som likeledes betonet kravet om kongenialitet med de nytestamentlige forfattere.

Tanken om at det må kreves et trosengasjement hos fortolkeren av Det nye testamente er velkjent i mange sammenhenger. Karakteristisk for Lyder Brun er at det er knyttet til en *personlighetsidealisme*: fortolkeren må være en religiøs personlighet som føler en kongenialitet med den religi-

øse personlighet som skal fortolkes. Forestillingen om «den religiøse personlighet» bestemmer hans forståelse av den historiske Jesus. For store historiske personligheter gjelder det at de må forstås ikke bare ut fra sine røtter i fortiden eller virkninger i samtiden, men også gjennom sine ettervirkninger. Når virkningshistorien dras inn i umiddelbar kontinuitet med den religiøse personlighet, er det naturlig at Brun hadde et inkluderende syn på hva som var historisk i evangelienes beretninger om Jesus. Dette kommer til uttrykk når han redegjør for sitt syn på formhistorien.

Metodisk reflekterer 2. utgaven av *Jesu Evangelium* fra 1926 denne aller nyeste retningen innen evangelieforskningen slik den var utviklet av Dibelius, Schmidt og Bultmann. I sin framstilling av den synoptiske overlevering innarbeidet Brun hovedfunnene fra formhistorien: evangeliene består av små enheter som har hatt sin eksistens i en menighetsmessig overlevering, der de har hatt ulike «pladser i livet» (Sitz im Leben): misjonsforkynnelse, menighetssammenkomster, stridigheter med jødiske miljøer. Men selv om Brun aksepterer formhistoriens resultater, at evangeliene består av menighetsforkynnelse, trekker han ikke de radikale konsekvensene av det, at det eneste vi har er menighetsforkynnelse. Tvert imot, han tar avstand fra den prinsipielle historiske tvil på kildene, og vil møte dem med tillit. Det begrunner han bl.a. med den vekt på muntlig tradisjon som fantes i jødedommen på denne tiden. Det blir derfor ikke noe skille hos Brun mellom den jødiske Jesus som forkynnte evangeliet om Gud, og den senere forkynnelse av evangeliet om Kristus. Det blir en kontinuitet mellom dem og en harmoni, snarere enn en spenning.

### *Jesus som «religiøs personlighet»*

Gjennom sin skisse av Jesu personlighet gir Brun et interessant innblikk i temaer som ble diskutert når det gjaldt menneskeforståelsen i første del av det 20. århundret. Dette er en periode som stort sett er glemt, fordi den havnet i skyggen av Albert Schweitzers *Die Geschichte der Leben Jesu Forschung* (1903/1913), som ifølge konvensjonell visdom tok knekken på den historiske Jesusforskning. Men dette er bare en halvveis sannhet. Bruns diskusjon viser hvordan psykologi og psykiatri var de dominerende vitenskaper som bestemte interessen for diskusjonen av Jesus. Brun avviser ekstreme posisjoner, men benytter seg av psykologi når han skal forsøke å karakterisere Jesu personlighet. Dette kommer fram når Brun kaller Jesus et viljemenneske, karakterisert ved vilje og handling, ikke ved tanker eller følelser. Han var en moralsk karakter, men først og fremst en religiøs personlighet.

Bruns kulturelle kontekst avspeiler seg i hvilke trekk ved Jesus som han tar for gitt. Det gjelder blant annet at han ikke var asket, men levde midt i menneskelivet. Dette er en av uttalelsene om Jesus som jevnlig går igjen, uten noen diskusjon av hva Brun mener med askese. Indirekte kommer det fram at i askese ligger det ikke bare å gi avkall på noe, men også en negativ holdning til det man gir avkall på, f.eks. eiendom, ekteskap, seksualitet. Å gi avkall i en positiv hensikt, for eksempel for å søke Gud, forstår Brun ikke som askese. Det ligger her en negativ holdning til begrepet «askese», som var vanlig i protestantismen på denne tiden. At Jesus var mandig var også et gjennomgående tema, i kontrast til (kvinnelig) vekhet,

men samtidig inkluderte han en (kvinnelig) ømhet i sin personlighet. Det virker som det er den mandige, men samtidig omsorgsfulle familiefaren som er Bruns bilde på Jesus.

### *Eskatologi og etikk*

Det er svært lite direkte diskusjon av et samfunns- eller politisk syn i *Jesu evangelium*. Men relasjonen mellom religiøst syn og samfunnssyn blir synlig hvis vi ser på hva Brun fant karakteristisk for Jesu forkynnelse av eskatologi og etikk. Det var først og fremst at han kombinerte en eskatologisk-apokalyptisk forkynnelse med en «religiøs-etisk lære» som var tillempet «nutidslivet». Brun snakker om et syn som står uformidlet ved siden av det eskatologiske, som finner spor av det eskatologiske gudsherredømme i nåtiden, og som gir plass for utvikling og vekst. Dette har etter hans mening stor prinsipiell betydning. Brun ser disse to tendensene hos Jesus videreført i to retninger i den kirkelige tradisjon: *den evangeliske etikk* har bygget på «de skjulte forutsetninger» hos Jesus i forhold til samfunnslivet, mens *pietismen* har bygget på det sterke «hinsidighetsdraget» og den religiøs-etiske individualisme.

Selv forsøker Brun å kombinere disse to tendensene. Han delte den religiøse individualisme. Det førte blant annet til at han avstreifet det kollektive ved Jesu Gudsrikeforkynnelse, han mente at Jesus så sin oppgave i å vekke *sjelens* drag mot Gud og det evige. Men samtidig tok Brun klar avstand fra sentrale deler i en pietistisk livsholdning. Det fremblikk mot Guds kongedømme som Jesus forkynnte, førte ikke med seg et negativt syn på dette liv! Det ble ikke plass for «nogen dvelen ved

livets forgengelighet eller for noen kredsende grublen over lidelsens gaade» (278). Det naturlige liv beholder sin verdi. Ord som «naturlig» og «sund» blir kjerneord.

Hvis en skulle forsøke å trekke dette sammen til en samfunnsholdning, vitner det om at Brun – vagt – ser kollektive aspekter ved samfunnet, og hvordan kristendommen er relatert til dem. Han ser hvordan disse sosiale relasjonene kan ha farer med seg, f.eks. en forherligelse av det nasjonale. Og han legger vekt på det universelle, isteden for det partikulære. Dette kan kanskje karakteriseres som opplyste, liberale perspektiver på samfunnet. Samtidig er det uttalte utgangspunkt individet, moralen er individuell moral, det er den enkeltes holdninger som er avgjørende.

Den religiøse personlighet og individet sto sentralt i Lyder Bruns fortolkning av Det Nye testamente og i hans kristendomsforståelse. Det førte til at han sto forholdsvis fjernt fra yngre teologer som var preget av nyortodoksi eller den nye kirkelighet slik som Anton Friedrichsen, som dro til Uppsala og ble en sentral skikkelse i svensk teologi. I noen grad gjaldt det også Nils Alstrup Dahl, som ble hans etterfølger på den ekklesiologisk inspirerte avhandlingen *Das Volk Gottes*. Brun kunne også virke dominerende, slik at det ikke ble plass til mange andre rundt ham. Vurderingene fra yngre kollegaer som den danske Holger Mosbech og hans etterfølger Dahl var at han var dyktig, kunnskapsrik, en formidler og viderefører av internasjonal forskning, men ikke en original forsker. Men først og fremst var Lyder Brun den som førte nytestamentlig forskning i Norge inn i den moderne tid, riktignok i en konservativ form.

## Nils Alstrup Dahl: intellektuell nysgjerrighet og kirkelig forankring

Den som etterfulgte Lyder Brun da professoratet i Det nye testamente ble besatt etter krigen var Nils Alstrup Dahl (f. 1911). Som teologisk student på 1930-tallet opplevet Nils A. Dahl konflikten mellom konservativ og liberal teologi som ufruktbar, og ble preget av ny-ortodoksiens kirkelighet, sammen med bl.a. Einar Molland og Alex Johnson. Dette førte til at han tok opp tema knyttet til kirke og tradisjon. Temaet for hans doktoravhandling var *Das Volk Gottes* (1941), med den programmatisk undertittel: en undersøkelse av urkristendommens kirkebevissthet. Arbeidet med avhandlingen ble utført under studieopphold i Tyskland, spesielt viktig var Marburg og kontakten med Rudolf Bultmann som ble preget av sterk gjensidig respekt. Dahl disputerte under dramatiske omstendigheter under portforbudet ved tyskernes overtakelse av Universitetet i 1941. Han var hjelpelærer ved Det teologiske fakultet i siste halvdel av 30-tallet og under første del av krigen, før han dro til Sverige som flyktning. Fra 1946 var Dahl professor i Det Nye testamente fram til 1964. Som professor i Oslo spilte han en sentral rolle ved fakultetet, bl.a. som dekan under «helvetesstriden» på 1950-tallet. Situasjonen etter krigen var annerledes enn den kirkestridssituasjonen Lyder Brun hadde opplevet. Tiden etter krigen var mer preget av forsoning, det var først på 1950-tallet at konfliktene blusset opp igjen, i forbindelse med «helvetesstriden». I 1964 ble Dahl kalt til professor ved Yale universitetet i USA. De 15 årene ved Yale var høydepunktet i Dahls virke som nytes-

tamentler, først og fremst ved at han ble inspirator og veileder for en rekke doktorander, og fikk påvirke et stort forskningsmiljø i nytestamentlige studier i USA, særlig når det gjaldt forskning på den paulinske brevlitteraturen. I 1979 kom Dahl tilbake til Oslo som emeritus, og ble igjen en aktiv deltaker i det teologiske miljø i Norge, bl.a. som rådgiver og veileder for doktorander og yngre kollegaer. Dahls forskning og innsikter har derfor inspirert norsk nytestamentlig studium også etter at han forlot Oslo i 1964. De fleste av publikasjonene av hans studier er kommet etter han forlot stillingen på Universitetet i Oslo, men mange av arbeidene har sitt opphav i tiden i Oslo. Det vil derfor også med Dahl være naturlig å ta et tematisk utgangspunkt for den faglige presentasjonen.

#### *Forskningsprofil: kirke og tradisjon*

Dahl tok avstand fra den liberale teologiske konsentrasjon om den «religiøse personlighet», og skrev, inspirert av nykirkeligheten, om en mer kollektiv kirkeforståelse. Dette slo ut allerede i doktoravhandlingen *Das Volk Gottes*. Dahl setter sitt arbeid direkte i sammenheng med den økende interesse for en teologisk debatt om kirken på 1930-tallet. Et karakteristisk trekk for studien er også den store vekt han legger på sammenhengen mellom den kristne kirketanken og jødisk selvbevissthet i gammel- og nytestamentlig tid. Dette kommer til uttrykk i den vekt Dahl legger på at Jesus var jøde og sto innenfor en jødisk mentalitet og tradisjon. Den positive vektlegging av Jesus som jøde preger Dahls senere arbeider om den historiske Jesus, og skiller Dahl fra sine samtidige tyske kollegaer.

I sin tiltredelsesforelesning i 1946 tok Dahl standpunkt i forhold til en annen dominerende teologisk retning, nemlig den kerygmatiske teologi. I kontrast til vektleggingen av det nytestamentlige budskap som *kerygma* (misjonsforkynnelse), kalte han sin forelesning *anamnesis*, dvs. «ihukommelse». Vekten ligger på å vise at de første kristne ikke bare var opptatt av forkynnelsen om den oppstandne Jesus, men også erindringene om den jordiske Jesus. Derfor vil Dahl se en forbindelse mellom disse to, ikke den skarpe adskillelse f.eks. Bultmann legger opp til ved å flytte Jesus ut fra den nytestamentlige teologi til dens «forutsetning». Dahl er klar over at det ikke er lett å skille mellom tro, forkynnelse og historisk gjenfortelling. Men hans kritikk av Bultmann var bl.a. at i hans bibelteologi sto Jesus i fare for å bli et fantom, slik at troen på Kristus ble løstrevet fra Jesus som historisk person. Det var Bultmann som selv hadde bedt Dahl om å anmelde hans *Theologie des Neuen Testaments*, og han anerkjente Dahls anmeldelse i *Theologische Rundschau* (1954) for kombinasjonen av forståelse og kritisk distanse, selv om han var skuffet over at Dahl hadde så liten sans for den eksistensielle fortolkning.

Mange av Dahls arbeider var knyttet til diskusjoner i det internasjonale teologiske miljø som dreiet seg om sentrale spørsmål for den kristne tro. Hans studier har derfor ved siden av å være kreative og perspektivrike i tolkningen av det nytestamentlige materiale, også hatt stor praktisk kirkelig betydning. Denne praktiske betydningen av nytestamentlig forskning har Dahl alltid vært opptatt av. Det gjelder for eksempel boken *Et kall* som bygger på hans bibelstudier ved det viktige møtet i

Det lutherske Verdensforbund i 1963, der rettferdiggjørelsen ble drøftet. Den har også kommet til uttrykk gjennom mange av hans artikler i *Kirke og Kultur* og *Norsk Kirkeblad* og i samlingen *Rett lære og kjetterske meninger* (1953). I de siste årene har det slått ut i hans engasjement i homofilidebatten, der hans anliggende har vært hermeneutisk, at paulinske utsagn mot seksuell omgang mellom personer av samme kjønn ikke kan brukes mot stabile samlivsformer som partnerskap.

### *Fra den historiske Jesus til Kristus*

Dahls artikkel om den historiske Jesus, først holdt som foredrag på et nordisk prestemøte i 1952, var en programmatisk artikkel om viktigheten av å feste troen i den historiske Jesus. Dette var Dahl først ute med, før Ernst Käsemann i 1953, som fikk æren for å ha reist dette spørsmålet på nytt. At Jesus var jøde og ikke kristen, har Dahl understreket tydeligere enn de tyske forskerne som tok opp studiene av den historiske Jesus på 1950-tallet. Dermed pekte Dahl framover til den siste fase av Jesusforskningen fra 1980-tallet, som har tatt opp denne siden av Jesusbildet. Det førte også til at han var kritisk til det såkalte «dissimilaritetsprinsippet» for hva som var sikre Jesusord: at de ikke kunne avledes fra et jødisk miljø og heller ikke fra de tidlige kirke. At Jesus var jøde blir for Dahl et uttrykk for hans konkrete menneskelighet som foranker troen på ham i de troendes liv.

En av Dahls mest innflytelsesrike studier til Jesusforskningen er «The Crucified Messiah» i artikkelsamlingen av samme navn (1974). Den er et eksempel på en kreativ og hypotetisk ide til historisk kon-

struksjon på et enkelt punkt i den historiske Jesusforskning, som samtidig får en bredere anvendelse. Dahl starter med at en historisk konstruksjon av Jesu liv må ta utgangspunkt i det gitte faktum at han ble korsfestet. Dahl hevder at det også var et historisk faktum at han ble korsfestet som Messias-pretendent. Uten en slik anklage er det vanskelig å forstå hvordan den oppstandne Jesus ble bekjent som Messias, siden bildet av ham i evangeliene ligger så fjernt fra det jødiske bildet av Messias. Men hvis han ble henrettet som «jødenes konge», må det være en sammenheng mellom hans død og hans liv, dvs. hans ord og handlinger må ha vært religiøst-politisk provoserende. Dermed har Dahl sagt noe både om karakteren til den historiske Jesus, og om sammenhengen mellom Jesus og den forkynte Kristus. Denne sammenhengen ligger der i evangeliene, men samtidig er det en spenning i dem mellom overleveringen av Jesusord og forkynnelsen av Jesus som den oppstandne Kristus. Dette skaper en spenning også for kirken og dens identitet, dens sunnhet er avhengig av at det både er en sammenheng og en spenning mellom kirken og den korsfestede jøden, Jesus fra Nasaret. Det er dette spenningsfylte – at det ikke, som hos Lyder Brun, er et harmonisk sammenfall mellom to posisjoner – som er karakteristisk for Dahl. Hans viktigste studier på dette feltet er samlet i *Jesus the Christ. The Historical Origins of Christological Doctrine* (1991) og i *Jesus in the Memory of the Early Church* (1976).

### *Paulus' brevskriving*

Et annet hovedområde for Dahls arbeider er Paulus, med en rekke studier samlet i *Studies in Paul*. Mens han var ved Yale

tok han initiativ til et nytt seminar innen Society of Biblical Literature, nemlig å studere hvilken innflytelse antikk brevstil og brevkonvensjoner hadde på de paulinske brev. Denne utvidelsen av formhistoriske studier fra evangelieforskningen til brevlitterature var en interesse han hadde allerede mens han var i Oslo. Den førte til et doktorarbeid fra Carl J. Bjerkelund, *Parakalo* (1965), en studie av formaningenes funksjon og Paulus autoritet. Det er et formhistorisk arbeid som har hatt stor betydning, og som ble en forløper for en rekke lignende doktorarbeider fra Dahls studenter fra Yale. Dahls eget største arbeid på dette felt var over Galaterbrevet, og representerte et alternativ til Hans Dieter Betz som argumenterte for at Galaterbrevet måtte forstås på bakgrunn av antikk retorikk.

I en årrekke arbeidet Dahl med studier av Efeserbrevet med sikte på en større kommentar. Gjennom et samarbeid med David Hellholm og Vemund Blomkvist blir nå en rekke av disse studiene, de fleste ikke tidligere utgitt, publisert i *Studies in Ephesians* (2000). Har tar Dahl også opp spørsmål knyttet til kanon- og overleveringshistorie av Paulusbrevene i den kristne antikken.

### **Karakteristikk**

Nils Alstrup Dahl faglige innsats omfatter hele det 20. århundre og vel så det. I likhet med Lyder Brun har han sine faglige røtter i det 19. århundres tyske teologi, men hos de mer radikale, som Johannes Weiss, Albert Schweitzer, Wilhelm Bousset, Gunkel og Wellhausen. Ved inngangen til det 21. århundre er han fremdeles faglig aktiv med å avslutte sine studier til Efeserbrevet! I mellomtiden har han spent over de fleste

metodiske retninger, og arbeidet innen en rekke områder, inspirert studenter i Norge og USA, og vært en aktiv deltaker i de internasjonale nytestamentlige forskningsmiljøer. Han har arbeidet både med tekstkritikk, formkritikk, tradisjons- og redaksjonshistorie, og analyse av brevformer. Ved siden av direkte nytestamentlige arbeider har han arbeidet med utviklingen av trosbekjennelsene i oldkirken, med jødiske og religionshistoriske studier. Samtidig som han har vært engasjert i svært spesialiserte studier, har han alltid et øye for den teologiske betydning av spørsmålene. Det som preger ham mest er en intellektuell nysgjerrighet, kombinert med en kristen fromhet som er sterkere ekklesiologisk forankret enn hos Brun. Det er nysgjerrigheten som driver ham til å stille spørsmål som kan ha geniale glimt, og som også inspirerer ham til rekonstruksjonsforsøk som kan være spekulative, men alltid fruktbare. Dahl har vært uavhengig av skoleretninger, og alltid vist åpenhet for nye spørsmål og metoder. Som forsker er Nils A. Dahl preget av en sjelden rikdom på ideer som han generøst deler ut, og en personlige varme og interesse for andre. Dette har gjort ham til en skarp intellektuell og samtidig from kristen, noe som gjør at han ikke lett kunne settes i bås. Å plassere Nils Dahl innenfor en skala fra «liberal» til «konservativ» er langt vanskeligere enn med Brun. På en måte er han langt mindre tidsbundet enn Brun. Det er konflikter og motsetninger i tekstene, f.eks. mellom overlevering av Jesusord og forkynnelsen av Kristus, som opptar ham. Dette gjør ham til en «klassisk» teolog, som allerede i doktoravhandlingen avviste alle former for «teologisk journalistikk».

**Ragnar Leivestad, Carl Bjerkelund og Torleif Boman**

Ved å velge å fokusere på noen forskere i fakultetets nyere historie, gir det seg at andre får en mer cursorisk behandling; det gjelder Ragnar Leivestad og Carl J. Bjerkelund. Leivestad var Dahls etterfølger som professor i Det nye testamente, etter en kort periode i en nyopprettet stilling som lektor i bibelfag ved Det teologiske fakultet. Etter at han hadde startet som forsker innen Det gamle testamente, gikk han over til Det nye testamente, Hans doktoravhandling var *Christ the conqueror: ideas of conflict and victory in the New Testament* fra 1954. Hans viktigste forskningsmessige bidrag etter doktoravhandlingen var knyttet til forestillingene om Menneskesønnen i jødedommen, der han hevdet at det ikke fantes noen slik forestilling («Der apokalyptische Menschensohn ein theologisches Phantom» fra 1968) Han tok også opp studier av Jesu selvbevissthet, i tradisjonen fra den liberale teologis interesse for Jesu personlighet, i *Hvem ville Jesus være* (1982), som også utkom i en amerikansk utgave. Som professor ønsket han først og fremst å være lærer for studentene, og gjorde en stor innsats for greskundervisningen for mange generasjoner av studenter gjennom sin greske grammatikk.

Carl J. Bjerkelunds doktoravhandling *Parakalo* (1967) var inspirert av Nils A. Dahl. Hans undersøkelse av betydning og funksjon til Paulus' innledning til parane-tiske avsnitt, på bakgrunn av bruk av formaningsformler i antikke brev, kastet lys over Paulus' autoritet og forhold til menighetene han skrev til. Som et tidlig eksempel på formhistorisk arbeid når det gjelder Paulusbrevene har avhandlingen

spilt en stor rolle i internasjonal forskning og blir stadig henvist til som et standardverk. I et senere arbeid undersøker han formhistoriske elementer i Johannesevangeliet. Bjerkelund var først universitetslektor i bibelfag ved Det teologiske fakultet, og ble deretter dosent og professor i kristendomskunnskap ved Det historisk-filosofiske fakultet.

Torleif Boman hadde aldri noen fast stilling ved Det teologiske fakultet, han utførte sin forskning som prest i Den norske kirke, men hadde sin tilknytning til fakultetet, bla. som sensor i en årrekke. Han ble internasjonalt kjent for sin viktige, men meget omstridte studie over forskjellen mellom hebraisk og gresk tenkning *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen* (1952). Han skrev også flere bøker om Jesus, bl.a. *Die Jesus-Ueberlieferung im Lichte der neueren Volkskunde* (1967) og *Jødernes Messias, grekernes Kristus* (1981).

Et forhold som ikke er blitt tematisert i denne presentasjonen er relasjonen til nytestamentlerne ved Menighetsfakultetet. Det var i store deler av århundret preget av motsetningene i norsk kirkeliv, der også nytestamentlerne markerte ulike posisjoner, f.eks. Jervell og Dahl contra Sverre Aalen i diskusjonen om den historiske Jesus på 1960-tallet. Det er kanskje karakteristisk at Edvin Larsson, som kom til Menighetsfakultet fra Sverige, var den som hadde de beste faglige og personlige kontaktene til to generasjoner nytestamentlere ved Universitetet. Likevel var det tidligere kanskje mer en opplevelse av et felles nytestamentlig miljø enn i nyere tid, som er mindre preget av faglige motsetninger, men også av mindre kontakt i det hele tatt.

## Jacob Jervell

Jacob Jervell fikk i 1960 en nyopprettet stilling ved Det teologiske fakultet. Det var en stilling i bibelvitenskap som var til- lagt også et spesielt ansvar for arbeid med utenomkanoniske tekster og tidshistorie. Kompetanse i forhold til en slik stillings- profil hadde Jervell etablert gjennom sin doktoravhandling som i 1960 ble utgitt i Tyskland, *Imago Dei. Gen 1,26f im Spät- judentum, in der Gnosis und in den paulinischen Briefen*. Avhandlingen er en resepsjonshistorisk undersøkelse av hvordan to vers i Genesis om skapelsen av mennesket i Guds bilde, tolkes i rab- binske, gnostiske og kristne tekster. Inn- holdsmessig fører dette til en omfattende analyse av sentrale antropologiske, i strikt forstand teologiske og også kristologiske forestillinger. Monografien er fremdeles et standardverk på området, og arbeidet etterlot ingen tvil om Jacob Jervells viten- skapelige meritum.

Jacob Jervell hadde studert hos Nils Dahl, og tilbrakte dessuten en vesentlig del av sin stipendiattid i Tyskland. Her knyttet han sterke bånd til en kerygmatiske orientert teologi og den kritiske viderefø- ring av tradisjonen fra Bultmann, som særlig Ernst Käsemann representerte. Slik kunne teologen, fortolkeren og forkynne- ren balansere, men også forsterke hveran- dre i en symbiose som var prinsipielt be- grunnet og ble personlig karakteristisk.

### Fortolkning og forkynnelse

Jervells første tiår som professor var en periode der han først og fremst etablerte seg både som lærer ved fakultetet og som aktør i norsk offentlighet. Vitenskapelig vurdert er det en periode preget av mer te-

matisk spredte artikler og en betydelig for- midlingsaktivitet gjennom populærviten- skapelige utgivelser på norsk. *Den histo- riske Jesus* kom i 1962 og brakte «the se- cond quest» inn i norsk offentlig debatt. Den er siden kommet i ytterligere to opp- lag og det foreligger også en engelsk ver- sjon. Også *Da fremtiden begynte. Om ur- kristendommens tro og tenkning*, som kom første gang i 1967, hadde stor betyd- ning. I disse bøkene formidles i beste fol- keopplysningstradisjon moderne bibelvi- tenskap til en opplyst allmennhet, og utgi- velsene viser forøvrig også den betydning som forlaget Land og Kirke hadde.

Det nære samspill mellom fortolkeren og forkynneren viser seg ikke minst i hans populære kommentarer til Johannese- vangeliets Jesusbilde, *Ingen har større kjærlighet* fra 1978, og til Romerbrevet, *Gud og hans fiender* fra 1973. Den siste er på mange måter en norsk kortversjon av Käsemanns store romerbrevskommen- tar. Et originalt innslag i hans tolkning av Romerbrevet er hans forståelse av dets foranledning og adresse, første gang pre- sentert i artikkelen «Brevet til Jerusalem» i 1970, som siden (1977) i engelsk versjon ble tatt inn i den viktige artikkelsamlingen *The Romans Debate*, utg. K.P. Donfried. Jervell gjør her bruk av en innsikt fra Carl J. Bjerkelunds doktoravhandling, og trek- ker den mer dramatisk videre ved å hevde at Paulus i brevet til Roma egentlig pre- senterer sin sak i forhold til den jøde- kristne menighet i Jerusalem for å få ro- mernes støtte og forbønn i sitt foreta- gende. Denne artikkelen viser Jervells evne til å fange opp i poenger i andres forskning som utgangspunkt for mer om- fattende omskrivninger av etablerte tolk- ningsposisjoner.

## Lukas-Acta

Tidlig på syttitallet begynner Jervell mer systematisk å forfølge en interesse for Lukas-Acta, og det er hans innsats her gjennom snart tre år som fremfor alt har profilert ham som nytestamentlig forsker innenfor det internasjonale forskerlauget. Metodisk forløses denne interessen gjennom at han i siste halvdel av sekstitallet fanges inn av en redaksjonshistorisk lese måte av evangeliene. Evangelistene fremstår som distinkte teologer som gjennom sin tilretteleggelse av Jesustradisjonene taler inn i en bestemt situasjon i urkristendommens historie. Etter formhistoriens fragmentering og nivellering av den tradisjonelle syntetiserende og systematiske bibelteologi, representerte redaksjonshistorien en teologisk tilnærmingssmåte som var sammenfattende, men samtidig pluralistisk. Også blant studentene vakte hans redaksjonshistorisk anlagte tolkning begeistring. Det var en måte å lese evangeliene på som gjorde dem teologisk og homiletisk spennende og relevante. Tidsskriftet *Teologi for menigheten* (nå *Nytt Norsk Kirkeblad*) ble startet på denne tid blant ut fra ønsket om å om å la redaksjonshistorien befrukte homiletikken.

En redaksjonshistorisk lesning av Lukas har den fordel at evangeliet følges av Apostlenes Gjerninger. Jervells Lukas-tolkning er derfor i stor grad basert på hans lesning av Acta, som også gir nøkler til å forstå evangeliet. I arbeidet med Lukas-Acta løper dessuten mange tråder i hans tidligere forskning sammen: Jesus, betydningen av jødiske kilder, interessen for minoriteter under majoritetspress, tidligkristen historie, og ikke minst Paulus. I artikkelen «Der schwache Charismati-

ker», betegnende nok publisert i et festskrift til Ernst Käsemann i 1976, mobiliserer han ofte oversette trekk i brevene som samtidig kan gi støtte til Lukas' Paulusbilde. Siden følger flere artikler om «den ukjente Paulus».

Jervell arbeider frem sin Lukas-Acta tolkning gjennom en mengde artikler og flere større publikasjoner: *Luke and the People of God. A New Look at Luke-Acts* (1972); *The unknown Paul. Essays on Luke-Acts and Early Christian History* (1984); *The Theology of the Acts of the Apostles* (1996); og sist, men ikke minst hans store kommentar *Die Apostelgeschichte* (1998) i Meyers kommentarserie.

Jervell tar opp et poeng som Nils Dahl i 1966 luftet i en kort, men meget lærd artikkel, «The Story of Abraham in Luke-Acts»: Lukas kristner ikke den bibelske fortelling om Abraham slik at den Jesustroende menighet kan erstatte jødene som Abrahams barn. De er tvert i mot oppfyllelsen av de løfter til Israel som ikke er brutt. I forhold til Dahl kan en igjen se hvordan Jervells mer spissformulerende evne gjør seg gjeldende også i hans vitenskapelige arbeid, og gjør at han konsekvent makter å gjennomføre en radikal nytolkning av et så gjennomterpet materiale som de lukanske tekstene.

Den vanlige tolkningen av Lukas-Acta i etterkrigstiden tenderer mot en periodisering av frelseshistorien der Jesu tid blir det avgjørende vendepunkt og resulterer i at den Jesustroende menighet/den universelle kirken overtar utvelgelsen fra den partikularistiske jødedom som ikke kjenner sin besøkelsestid. Den har altså vært preget av en supersesjonistisk holdning til jødedommen. Opp mot dette set-

ter Jervell en tolkning som legger vekt på frelseshistorisk kontinuitet der Gud forblir trofast mot et folk, som faktisk i Actas's begynnelse omvender seg i store skarer som en følge av apostelkollegiets virksomhet. Der er ingen massiv jødisk avvisning, det som skjer er en splittelse i folket. Henvendelsen gjelder jøde først og så greker. Det innebærer også at ikke-jøder ikke overtar for Israel, men assosieres til det i tråd med jødisk tenkning. De jødiske Jesustroende utgjør forankringspunktet for all videre misjon. Frelsen kommer fra Israel; de var, er og vil forbli den kristne menighets kjernegruppe. Lukas selv skriver antagelig i en situasjon der de utgjør et mindretall og er under press, og hans forfatterskap er derfor et forsvarsskrift for deres fortsatte rolle og betydning. Selv om Jervell har vist åpenhet for sosialhistoriske perspektiver og maktspørsmål spiller en sentral rolle i hans analyse, har hans vinkling forblitt primært teologihistorisk. I hans fremstilling av urkristendommens historie er det først og fremst tanker og tolkninger som brytes.

44

Ved så sterkt å hevde «the Jewishness of Luke-Acts», har Jervell også levert et betydelig bidrag til en større tolkningsbevegelse innenfor dagens nytestamentlige forskning, der også jødiske eksegeter deltar. De tidlige kristne tekstene leses som en viktig kilde ikke bare til kristen teologi og kirkehistorie, men like mye til jødedommens historie. Og begge deler var langt mer mangfoldige enn det som monopoliserende tolkningstradisjoner har gitt rom for å se. Hos Jervell forblir dette imidlertid en bibelvitenskapelig interesse, og han har ikke engasjert seg i den aktuelle religionsdialog.

### *Teologen i medieoffentligheten*

Imidlertid har Jervell spilt en betydelig rolle i aktuell samtale og offentlig debatt forøvrig. Allerede i 1959 vakte han oppmerksomhet gjennom sin utleggelse av fortellingen om den fattige Lazarus og den rike mann i Luk 16. Han hevdet at Lazarus ble frelst fordi han var fattig, og pådro seg en debatt med Carl Fredrik Wisløff om frelseslæren. Det ble den første av mange offentlige debattrunder, ikke minst etter at «the second quest» etter den historiske Jesus slo ned i norsk debatt gjennom hans lille populærvitenskapelige bok om Den historiske Jesus i 1962. Den bringer egentlig lite nytt og er i internasjonal sammenheng ikke spesielt radikal, ja, den kan endog betraktes som mildt konservativ, en Jesustroendes vitnesbyrd slik det også utfolder seg i hans mange preker. Men i norsk offentlighet slo den ned som en bombe. En tilsvarende bestyrtelse gjorde seg siden gjeldende i forhold til en serie korte radioforedrag in situ fra Israel, der han i folkeopplysningens tjeneste betvilet at Jesus var født i Bethlehem.

De kristelige bannerførere blinket derfor ut Jacob Jervell som erkekjetteren ved Det teologiske fakultetet gjennom seksti- og sytti-tallet. Han ble den som mer enn andre symboliserte at fakultetet fremdeles var den såkalte liberale og moderne teologiske skanse i en norsk kirkevirkelighet preget av en allianse mellom pietisme og luthersk ortodoksi. Det innebar også at Jervell ble en velkjent skikkelse i norsk offentlighet, og det har han forblitt hele tiden siden. Det som provoserte den konservative kristelighet, gjorde ham til teologisk helt i sosial-demokratiske og borgerlig-liberale kretser.

Jervell ble prototypen på «en moderne

teolog» som ikke underslo de kritiske spørsmål og var villig til å gi nye opplyste svar. Hans prosjekt var uten tvil et sannhetsprosjekt. Hans intensitet og evne til spissformulering, hans polemiske uoppslitelighet, men også hans evne til å fascinere journalister og reportere, til å la enkeltmennesker kjenne seg sett med sine tvil og sitt trosstrev, har gitt ham en talerstol og en betydning som langt overgår de formelle posisjoner han har innehatt, og som ville vært utenkelig uten riksdekkende massemedia. Jervell var den første lærer ved Det teologiske fakultet som etablerte seg som moderne mediamenneske, og ingen har helt på samme vis gjort ham det etter.

Hans fremtreden har vært dominert ikke av teknologisk oppfinnsomhet, men av ordet, av den verbale formidling, dvs. et masseopplag av de tradisjonelle ytrings- og undervisningsformer som forkynnelse, foredrag, ekskursjoner, samtale og debatt. Som teologisk lærer og prest har han på denne måten fått en virtuell menighet av mennesker som ofte har kjent seg fremmed med sine tanker og sin tvil i forhold til den kristendom de vanligvis har møtt, og for sine gamle studenter har han forblitt en påregnelig referanseperson. Masseoppbudet til tross, bidro hans eget eksistensielle engasjement til at «hin enkelte» kjente seg viktig. I de senere år har hans offentlige engasjement dreid seg mer mot rene kirkepolitiske utspill ved siden av at han reist etiske utfordringer til norsk næringsliv og bioteknologiens ekspansjon.

De samme kvaliteter som gjorde ham til en offentlig mediaperson, preget også hans lærergjerning. Jacob Jervell fikk disipler, samtidig som ingen kunne gjøre ham etter. Det er også viktig at han faglig ikke

har dyrket esoteriske interesser, men som nytestamentlig forsker hele tiden har beskjeftiget seg med kjernestoff. Hans teologiske tilretteleggelse fremstår som skriftutleggelse, preget av stor kunnskap om teksten og tro på den. Der er ikke bare en klar sammenheng mellom hans preken/andakter og hans mer faglige tekstutleggelser, men selve utleggelsene har ofte en hermeneutisk driv, en påskyndelse i forhold til at aktuelle spørsmål ber om svar. For mange av dem som studerte ved fakultetet særlig på seksti- og sytti-tallet, ble hermeneutikk det teologiske løsenord. Jacob Jervell hjalp dem til å fastholde troen på at tekstene hadde noe å si som var livet om å gjøre, og Inge Lønnings Augustana-baserte hermeneutikk om «Kanon im Kanon» gjorde dem til overbeviste lutheranere. Samlet sett resulterte dette i en særegen moderne antrukket variant av bibel- og bekjennelsestroskapen med potensiale for å utvikles inn i postmodernitet.

## Fra 1970/80-tallet til i dag: metodisk og faglig pluralisme

45

I løpet av 1980-tallet inntreffer det et generasjonsskifte innen det nytestamentlige fagmiljø ved Det teologiske fakultet. Jacob Jervell og Ragnar Leivestad går av som professorer, og inn i stillingene kommer først Halvor Moxnes, og siden Turid Karlsen Seim og David Hellholm.

Det betyr en overgang fra en periode med markante lærerpersonligheter til en situasjon med en gruppe lærere med en mer kollegial stil. Det innebar også en overgang til en større metodisk pluralisme

som avspeiler utviklingen i internasjonal forskning. Endelig er det et endret offentlighets- og kirkebilde: uten markante mediapersonligheter har fagfeltet Det nye testamente i seg selv ikke automatisk interesse. Også innenfor teologiutdannelsen mister Det nye testamente sin sentrale plassering. Dette skaper en ny situasjon, som vi vil forsøke å si noe om etter en kort skisse av fakultetets nåværende gruppe av nytestamentlere.

### **Halvor Moxnes**

Halvor Moxnes (f. 1944) har sin teologiske utdannelse fra Det teologiske fakultet, og har vært tilknyttet fakultetet som stipendiat (1973-78), med lengre studieopphold i USA (Yale, Duke) og England (Cambridge), og som førsteamanuensis (1978-84) og professor (fra 1984).

Han disputerte i 1978 – som den første innen Det nye testamente siden 1965 – på avhandlingen: *Theology in conflict: Studies in Paul's understanding of God in Romans* (utg. 1980). Avhandlingen er en av de få større arbeider som behandler gudsforestillinger i Det nye testamente, og da særlig hos Paulus (norsk populær utg. 1980: *Gud for de ugudelige: Jesus, Paulus og urkristendommens gudstro*). Den legger vekt på gudsforestillingene i Det nye testamente som et kollektivt fenomen, og er i dette tydelig inspirert av N.A. Dahl.

I sin senere faglige virksomhet utvikler Moxnes denne interessen for teologiens kollektive basis videre. Han er her særlig opptatt av samspillet mellom teologi og sosiale forhold, både i det antikke «storsamfunn» og i samfunnets kjerneenhet, familien. Denne interessen er førende i hans Lukas-monografi fra 1988: *The eco-*

*nomy of the kingdom: Social conflict and economic relations in Luke's Gospel*, og også i andre arbeider. Metodisk henter Moxnes sitt analyseapparat fra samfunnsvitenskapene, og da spesielt fra sosialantropologien, i kontakt med internasjonale miljøer. Han har med denne tilnærmingen bidratt til metodeutviklingen innen den nytestamentlige forskningen. Moxnes har særlig fokusert på den betydning forestillinger om ære og skam spiller i den antikke kultur. Dette har han i mange artikler brukt som analysegrep på tekster, bl.a. annet Paulus' brev, men også på ikke-kristne kilder.

Moxnes har også arbeidet med den historiske Jesus ut fra perspektivet om hvilken betydning «sted» har for utforming av identitet. Han har i de senere år vært opptatt av forskningshistorie, særlig hvordan Jesus-bildet til enhver tid preges av den kulturelle kontekst forskeren befinner seg i. I dette ligger det et sterkt hermeneutisk engasjement hos Moxnes, et engasjement som kommer frem i mange faglige og populære bidrag til spørsmål omkring nytestamentlig etikk, homofili og rett fordeling. Han har også engasjert seg i internasjonaliseringen av teologistudiet, og i planlegging og styring av forskning innen etikk, utvikling og miljø.

### **Turid Karlsen Seim**

Turid Karlsen Seim (f. 1945) var i 1990 den første kvinne som tok teologisk doktorgrad i Norge innen Det nye testamente. Som Moxnes har også hun sin teologiske embetseksamen fra Det teologiske fakultet (1970), der hun siden var stipendiat (1979-82). Hun var så i flere år førsteamanuensis (1986-91), og ble fra 1991 professor i Det nye testamente.

I sin tidlige forskning arbeidet Seim særlig med liknelser, med utgangspunkt i oppbruddet som fant sted innenfor liknelserforskningen gjennom seksti- og syttitallet. Tematisk og metodisk viderefører hun, som Moxnes, viktige elementer fra Jacob Jervells arbeider, men også med kritiske synspunkter på disse. Etter hvert har hun i arbeidet med de antikke tekster imidlertid lagt mer og mer vekt på perspektiver fra kvinne- og kjønnsforskning, der hun i norsk teologisk sammenheng har vært en pionér. Hun arbeider ikke ut fra én spesialisert metode, men mer eklektisk, og henter sine metodiske verktøy dels fra en filosofisk og ideologi-kritisk sammenheng (feministisk kritikk), dels fra en samfunnsvitenskapelig (sosialhistorie), og dels fra en litteraturvitenskapelig (narrativ). Hennes doktoravhandling, utgitt på engelsk som *The Double Message: Patterns of Gender in Luke-Acts* (1994; norsk utgave 1989: «Det doble budskap: avhengighet og avstand mellom kvinner og menn i Lukas-Acta») er et hovedarbeid, og har vakt internasjonal oppmerksomhet. Den er en kjønnsanalytisk tolkning av sentrale tekster og temaer i Lukas-skriftene, og tittelen peker på tvetydigheten i Lukas' presentasjon av kvinnene.

For tiden arbeider Seim med bruken av fødselsmetaforikk i johanneiske tekster, og også med resepsjonen av slik metaforbruk i den tidlige kirkes dåpsforståelse. For øvrig har hun arbeidet med hustavletekster i brevlitteraturen, og hun har også interessert seg for utenomkanoniske tekster og apokryfe evangelier og apostelakter.

I tillegg til sin faglige virksomhet har hun hatt en rekke tunge administrative og forskningspolitiske verv både i universitets- og nasjonal sammenheng. Hun har også hatt viktige oppdrag i kirkelig sammenheng,

særlig innen rådsstrukturen i Den norske kirke. Men ikke minst har hun engasjert seg innenfor feltet økumenikk, der hun har publisert en rekke artikler. Gjennom sine brede faglige interesser har hun derfor vært en ressursperson innen flere disipliner ved Det teologiske fakultet. Som kvinne, teolog og professor, og kirke- og samfunnsengasjert person har hun også spilt en viktig rolle som forbilde for mange.

### **David Hellholm**

Mens Moxnes og Seim har røtter i fakultets nytestamentlige tradisjoner, har David Hellholm (f. 1941) en annen bakgrunn. Han har sin teologiske utdanning fra Sveits (Zürich, 60-tallet) og Sverige (Uppsala, 70-tallet), der han tok doktorgraden i 1980. Han har også hentet viktige impulser fra studieopphold i USA (Claremont). Fra 1984 til 1989 var han førstelektor ved Universitetet i Bergen, og tiltrådte i 1990 som professor i Det nye testamente ved Det teologiske fakultet, UiO.

Hellholm har særlig arbeidet med apokalyptisk litteratur, både innen Det nye testamente og utenfor. Hermas' Hyrden var materiale for hans doktoravhandling fra 1980: *Das Visionenbuch des Hermas als Apokalypse: formgeschichtliche und text-theoretische Studien zu einer literarischen Gattung*, men han har også ytt bidrag til apokalyptikkforskningen forøvrig. Et annet faglig tyngdepunkt er hans paulusforskning, der han særlig har arbeidet med Romerbrevet. Men han har også gitt bidrag til evangelieforskningen, bl.a. Matteus (Bergprekenen). I sitt arbeid med tekstene har han vært opptatt av tradisjonshistoriske elementer (bekjennelsesformler m.m.) og av ulike litterære former (litterære sjangre, retorikk). Han har også arbeidet med uten-

ombibelsk/ikke-kristent materiale, særlig med den hellenistiske retoriker Lukian. Gjennom sin bakgrunn har Hellholm opparbeidet et bredt internasjonalt faglig kontaktnett. Han har også lagt ned en betydelig innsats på utgivelsesarbeid, som redaktør av flere store artikkelsamlinger og senest i arbeidet med N.A. Dahls bok med studier til Efeserbrevet.

Mye av Hellholms faglige virksomhet har foregått i forlengelsen av form- og religionshistorien. Han har videreutviklet og kombinert elementer fra dem, særlig i forbindelse med Gattungsstudier og apokalyptikk- og gnosisforskning. Han har som Moxnes og Seim altså også sin basis i det historisk-kritiske, men har likevel en annen metodisk profil: Han henter i stor grad sine perspektiver fra litteraturvitenskapen. Særlig kommer dette frem i hans systematiske arbeid med metafor-teori, retorikk og argumentasjonsteori. I det hele tatt står metodespørsmål sentralt i hans arbeid – han har i tallrike artikler gitt vektige bidrag til teoridannelsen innen tekstlingvistikken.

#### *Det nytestamentlige miljø ved Det teologiske fakultet*

I tillegg til disse tre har også Trond Skard Dokka (f. 1946) faglig bakgrunn innen Det nye testamente. I hans doktoravhandling fra 1989: *Å gjenkjenne det ukjente. Om menneskers mulighet for å kjenne Gud: en studie basert på Johannes-evangeliets tegnstoff*, står litteraturvitenskapelige perspektiver sentralt. Han behandler der evangeliets «tegn»-stoff ut fra narrative og semiotiske (tegnteoretiske) perspektiver. Hans lesning av evangeliet er ikke historisk, men først og fremst tekstimmanent, men også med et resepsjonsperspektiv. Hans avhandling er interessant som et uttrykk for et

samvirke mellom litteraturvitenskapelige, systematisk-teologiske og bibelfaglige interesser. Dokkas sentrale arbeidsområde er innen teksttolkning og hermeneutikk, tilknyttet Institutt for systematisk teologi, der han har vært førsteamanuensis fra 1990 og så professor fra 1994.

På 1990-tallet har det rundt de faste lærere vokst fram et større nytestamentlig fagmiljø, av egne og tilknyttede stipendiater. Dels er dette en frukt av deres interessefeltter og metodiske tilnærminger, men dels også av deres innsats i oppbyggingen av en doktorgradsutdanning ved fakultetet. De senere år er flere doktorgradsarbeider fullført, og andre er under utvikling. Odd Magne Bakke, Inger Marie Lindboe, Tor Vegge, Jorunn Økland og Reidar Aasgaard fokuserer alle på sosiale forhold blant de første kristne – Bakke i 1 Klemens brev, Lindboe innen Lukas, og de øvrige innen Paulus' brev. Samtidig spiller også litterære tilnærminger en rolle hos flere av dem, bl.a. retorikk og metafor-teori. Vemund Blomkvist, universitetslektor i gresk ved TF, har et filologisk utgangspunkt når han undersøker det litterære forhold mellom Kolosserbrevet og Efeserbrevet.

#### *Karakteristiske trekk ved det nytestamentlige miljø*

Ved sekelskiftet er det flere trekk som kjennetegner det nytestamentlige miljø ved Det teologiske fakultet. Disse trekkene går både på kollegiale forhold, på teologiske tyngdepunkter og profil, og på metodiske tilnærminger.

Når det gjelder kollegiale forhold, er det tydelig at det de siste par tiår har foregått en ekspansjon, med et større faglig miljø rundt doktorutdanningsprogrammet. Virksomheten innen Det nye testamente er også preget

av et utstrakt engasjement og samarbeid utad. De vitenskapelig ansatte er på ulike måter aktive deltakere i norsk universitets-, samfunns- og kirkeliv. Dette ytrer seg i et økt tverrfaglig samarbeid med forskere innen humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. I universitetssammenheng har dette bl.a. materialisert seg i et nasjonalt tverrfaglig prosjekt med temaet «Det kristne menneske: konstruksjon av ny identitet i antikken». Her samarbeider nytestamentlige forskere med fagfolk innen kirkehistorie, antikk historie og språk, religionshistorie, arkeologi og kunsthistorie. Samvirket med de øvrige tradisjonelle teologiske disipliner har nok derimot ikke vært utviklet i samme grad, og er en utfordring for fremtiden.

Men karakteristisk for miljøet er også dets brede internasjonale kontakflate. Her videreføres tidligere læreres orientering mot anglo-amerikansk og tysk nytestamentlig forskning. Men miljøet har også hentet nye og viktige impulser fra ikke-vestlig teologi og hermeneutikk. Endelig har det også økumenisk skjedd endringer: Den nytestamentlige forskning ved Det teologiske fakultet er – på linje med internasjonale tendenser ellers – blitt mer tverrkonfesjonelt orientert, og fremstår som en bidragsyter i den økumeniske dialog kirkene imellom.

Hva angår det teologisk-faglige, står de siste tiårs virksomhet innenfor Det nye testamente i stor gjeld til foregående generasjoner: Vi finner ikke et brudd, men en klar videreføring av tradisjonene særlig fra Dahl og Jervell. Det faglige fokus ligger i de tradisjonelle nytestamentlige «sentralområder», dvs. i det synoptiske, det johanneiske og det paulinske. Ett klart trekk er den rolle som forskningen på den historiske Jesus fremdeles spiller. Men enda mer påfallende

er det tyngdepunktet vi finner innen Lukas-Acta forskningen. Her har Jacob Jervells arbeid vært viktig, både som impuls og retningsgiver, samtidig som både Moxnes og Seim bringer inn nye innsikter fra sosialantropologi og kjønnsforskning. Dette innebærer et faglig bidrag med tyngde inn i den internasjonale lukasforskning.

Samtidig kan man også observere endringer i forskningsfokus, idet det blir lagt mer vekt på utenom-kanonisk, oldkirkelig og ikke-kristent materiale. Her er man ikke bare opptatt av å undersøke det spesifikt kristne, men også å se på sammenhenger og kontinuitet mellom det kristne og antikken ellers, hva angår religiøse ytringsformer, livsforståelse og sosiale forhold.

Også metodisk sett står arven fra det tradisjonelle, historisk-kritiske «regime» sterkt i det nytestamentlige miljøet: Den religionshistoriske skole, tradisjons-, form- og redaksjonshistorien utgjør helt klart den nødvendige basis i dets tilnærming til kildene. Men dette er blitt supplert med metoder utviklet i samfunnsvitenskapelige og litteraturvitenskapelige sammenhenger. Generelt synes man å legge større vekt på metodenes betydning i tekstarbeidet. Analyseredskapene er blitt mer spesialiserte, bl.a. i form av verktøy hentet fra sosialantropologien og lingvistikken. I tillegg er metodekritikken blitt mer tydelig, dels ved at det historisk-kritiske apparat ikke lenger ses på som enerådende, dels ved at forskningen og metodene selv gjøres til gjenstand for bl.a. feministisk og frigjøringsteologisk kritikk. Men mens nye metodiske retninger andre steder er blitt spilt ut mot det «gamle» regime, har dette ikke skjedd ved Det teologiske fakultet – her kan man si at det nytestamentlige miljøet ved fakultetet er preget av hva man kan kalle en «metodereformisme».

Endringer i den plass Det nye testamente har i teologistudiet spiller også en rolle for fagutvilkingen. Under Inge Lønning og Jacob Jervells ledelse ble tekststudium og hermeneutikk de sentrale aktiviteter av studiet, med en dominerende plass for Det nye testamente. Nye studieplaner har stilt de teologiske fag mer likt, og metodepluralismen gjør at studiet av Det nye testamente ikke blir så ensidig orientert om forkynnelsen.

### «Kontekstualisering»?

Avslutningsvis kjennes det naturlig å komme med en kort refleksjon: Foreligger det en indre sammenheng i de utviklingstrekk som er risset opp for miljøets faglige virksomhet gjennom det 20. århundre? Det er av mange grunner vanskelig å trekke klare konklusjoner her. Likevel: Det er på den ene siden tydelig at sentrale linjer fra tidligere er ført videre, både materielt og metodisk sett – det foreligger her en grunnleggende kontinuitet. Men det er på den andre siden også klart nye trekk i bildet.

Ved inngangen til det 20. århundret etablerte Lyder Brun den historisk-kritiske forskning i moderne form ved studiet av Det nye testamente. Hans hovedsak var å forene historisk arbeid med en religiøs kongenialitet med tekstene og troens Jesus-skikkelse. Nils A. Dahl flyttet fokus fra den religiøse personlighet til kirken som fellesskap, både som tema for studiet og som adressat. Jacob Jervell rendyrket det teologiske prosjekt som forkynnelse, med redaksjonshistorien som metodisk grep. Ved inngangen til det 21. århundret fortøner den

metodiske og teologiske oppgaven seg ikke lenger så entydig. Konteksten for studiet av Det nye testamente er ikke bare systematisk teologi; også patristikk, antikk religionshistorie, klassisk filologi og filosofi blir viktige samtalepartnere sammen med metode-teori og hermeneutikk. Metodisk har bl.a. feministisk og ideologi-kritikk anvendt «mistankens hermeneutikk» og en dekonstruksjon av tekstenes «åpenbare» innhold. Både litterære og samfunnsvitenskapelig inspirerte studier legger vekt på tekstenes produksjon og dermed deres preg av å være konstruksjon.

Er disse endringene også uttrykk for dyper endringer innenfor det nytestamentlige miljø ved Det teologiske fakultet? Muligens er de det: De kan synes å gjenspeile en forskyvning i oppfatningen av hva «det teologiske prosjekt» som sådan innebærer. En antydende karakteristikk av dette kan være «kontekstualisering». Mens tidligere generasjoner av nytestamentlere ved Det teologiske fakultet fokuserte på tradisjonelle teologiske temaer som kristologi, ekklesiologi og soteriologi, orienterer man seg nå mer mot kontekstens rolle i det teologiske prosjekt. Man er blitt mer opptatt av de hermeneutiske sider ved bibelbruken, forskningsmetodenes og forskningsresultatenes ideologiske basis, samspillet mellom teologien «i tekstene» og de samfunnsforhold som produserte denne teologi. Teologi blir oppfattet som en prosess mer enn som et objekt, mer som en samtale – en «diskurs» for å bruke et moteord – enn som en monolog, mer som en altomfattende enn som en klart avgrensbar sak. I så fall er dette ikke noe som karakteriserer bare det nytestamentlige miljø, snarere gjelder det alle teologiske disipliner.

## Note

- 1 Halvor Moxnes er hovedansvarlig for artikkelens første del (avsnittet om Dahl bygger på Moxnes' artikkel i *Norsk Biografisk leksi-*

*kon*), Turid Karlsen Seim for avsnittet om Jacob Jervell og Reidar Aasgaard for artikkelens siste del.

## Summary

*The article is a survey of New Testament studies at the University of Oslo in the 20th century. – At the beginning of the century the young professor Lyder Brun established the modern historical-critical study of the New Testament in Norway, based on impulses from German critical scholarship. Brun represented a moderate liberal position, with an emphasis on religious personality. His successor, Nils A. Dahl, shifted the focus of study from religious personality to the Church as a community. Jacob Jervell introduced redaction history as the main methodological approach, and emphasized the hermeneutical relevance of the New Testament. The present generation of New Testament scholars at the University of Oslo represent a variety of methodological approaches that reflect a general shift towards an interest in the construction of texts and in their contexts.*

### Halvor Moxnes

F 1944. Dr. theol., professor i teologi (Det nye testamente) ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Adresse: Stensgt. 36B, 0358 Oslo. E-post: halvor.moxnes@teologi.uio.no

### Turid Karlsen Seim

F 1945. Dr. theol., professor i teologi (Det nye testamente) ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Adresse: Stensgt. 36B, 0358 Oslo. E-post: t.k.seim@teologi.uio.no

### Reidar Aasgaard

F. 1955. Dr. theol., p.t. førstelektor ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Adr.: Frydenbergvn. 1A, 1415 Oppegård. E-post: reidar.aasgaard@teologi.uio.no